

ДР ДУШАН НЕДЕЉКОВИЋ

УВЕК НАЈДРАЖИ ДРУГ ДРАГИША МИШОВИЋ

Каквог сам га упознао на пријемном испиту и нашем „првом а“ разреду Чачанске гимназије и посебно у тадањој величанственој првомајској манифестацији и зато поносном нашем подношењу школске казне од „три сата затвора“, такав је он у свему и до краја живота био: увек најдражи друг Драгиша Мишовић.

А ово чудесно своје својство свима најдражег друга, чини ми се да је и нехотице најбоље и незаборавно објаснио он сâм у време другог нашег животног сусрета опет у „првом“ одељењу, али матурског течаја у изгнанству током првог светског рата у Француској.

Јер, други разред гимназије бејаш учио у Јагодини, трећи и четврти у Пожаревцу, од петог у Скопљу, да ослободилачки рат Србије нашу генерацију у „допунским батаљонима последње одбране младића“ проведе од фронта у шабачким барама, кроз Албанију, до Крфа, где ће исцрпена и промрзла умирати и одатле, у својим остацима, грудоболна, склањати се у колеже и лицеје Француске, да одатле буде позвана прво у пуне замкове и тврђаве Виривила, Мондофена итд. и најзад хотеле „Асторија“, „Грималди“ итд. У Ници —

да се од лета 1916. до јесени 1917. спреми за матуру и прелаз на универзитете.

А у то време беше прогрмела и фебруарска револуција 1917. у Русији, која је оставила дубок и трајан утисак код свих матураната и у нашем првом одељењу начинила од Драгише Мишовића, као у четвртом мондофенском од Веље Косановића, итд, центар око кога су се, упркос ратној олуји, окретале не само све напредне новине, већ и социјалистичке брошуре, па и књиге као што је био један изгужвани и скроз исподвлачени примерак самог Енгелсовог *Анти-Диринга* у француском преводу. Тако смо сви, природно, очекивали да ће политички активни и даровити, а још и најдражи другови као Драгиша или Веља, и посветити се политичким, економским или правним студијама. Међутим, није било мало наше изненађење кад су нам они, после положене матуре, по правилу одговорили да су се определили за студије баш медицине. Сâм Драгиша Мишовић нам је тада рекао:

— Економске, правне и политичке науке ћемо већ и тако морати сви целог века проучавати, а ја сам се, ето, од малена у сеоској сиротињи своје породичне задружне заједнице од своје мајке научио да ми је највећа срећа око других се трудити. . .

Треће наше незаборавно друговање било је за дужег нашег опоравка после шпањолског грипа у великој Шатнејској шуми крај Париза у пролеће и лето 1919. Америчка војска беше, враћајући се преко океана, препустила оболелим југословенским студентима и реконвалесцентима своју ратну прихватну болницу, на стотине по шуми расутих удобних дрвених кућица, „котеџа“, са инвентаром, клиничким салама и богатим магацинима. А нас је било више стотина разних струка са скоро свих француских универзитета. Самим тим нас је било и из свих организованих „група југословенских студената комуниста“, које беху те зиме одржале у Улици Кижас у Паризу и свој конгрес и поново се овде среле преко својих оболелих другова, жељних не само брзог опоравка, него и размене стечених револуционарних знања и искустава и заједничке узајамне стваралачке марксистичке комунистичке изградње. И убрзо су у томе предњачили како сами такви најдражи другови као Драгиша Мишовић или Рада Вујовић и многи други, тако сами наши колективи студијских кружока у целини које смо одмах, са јутарњим или вечерњим састанцима, организовали (због разбацаности наших кућица) по територијалном принципу, па смо Драгиша Мишовић и ја као суседи припали истом кружоку, а сви заједно живели у незаборав-

ном колективу југословенских студената комуниста реконвалесцената — колективу узајамне комунистичке услуге, бриге и самоуправе, уз асистенцију неколико француских административаца и болничара, а уз савете неколико добровољних париских лекара специјалиста у великој, сунчаној и озонској Шатнејској шуми, у којој смо могли, упркос своме слабом и кртом здрављу, дочарати себи до миле воље радост и срећу човештва будућег живота у комуни, већ на делу до-некле већ остварених нових људских комунистичких односа колек-тива комуниста.

А било је сасвим природно што је на првим састанцима нашег кружока управо Драгиша Мишовић са својом лионском групом због њене понајвеће одмаклости у раду и иницијативности био замољен да нашу размену знања и искуства започне својим извештајем, као што је било природно да, такав какав је био, представља наш кружок у одбору који ће се бринути о нашем заједничком раду и животу у овом оригиналном санаторијуму југословенских студената комуни-ста у Шатнејској шуми.

Започињући, Драгиша Мишовић је поменуо да је рад на сас-танцима лионске групе текао по слично усвојеном плану и код дру-гих група: теоријски рад, преглед политичке ситуације, извештаји и одлуке о практичном раду, па је одмах предложио сличан дневни ред и за састанке нашега и осталих кружока, што је усвојено.

О теоријском раду своје групе је рекао да су, пре свега, пре-шли историју самих социјалистичких покрета и социјализма по познатом делу Макса Бера, разуме се критички, што је било врло занимљиво, јер овај писац пати од многих социјал-демократских и утопијских идеалистичких предрасуда. Затим су прешли на проуча-вање првог тома Марксовог *Капитала*, који завршавају. Посебно за-нимљива је била њихова обрада политичке ситуације и још више помоћ у теоријском раду фабричким, школским и уличним групама „Комунистичке омладине“ Лиона и околине, па је поводом њихова изношења пало највише питања, износила се и друкчија искуства и развила се врло плодна дискусија.

Затим се прешло на преглед искустава „Групе студената ко-муниста Сорбоне“, која је била претежно француска, али и међуна-родна по своме саставу, у којој су учествовали и многи југословенски студенти комунисти у Паризу. Мени је запала дужност да изнесем наш теоријски рад, па сам рекао да смо ми отпочели са елементарним и веома приступачним Марксовим маленим економским делом: *Вред-ност, цена и профит* и наставили основним делом науке социјализма

и марксизма, Марксовим и Енгелсовим *Манифестом комунистичке партије*. У његовом другом делу смо врло корисно нашли и опширније обрадили и сами критичку историју разних тобожњих социјализама и са тим смо се задовољили. Али, кад смо прешли на колективно проучавање првог тома Марксовог *Капитала*, већ предговор његовог другог издања нас беше упозорио на парадоксални значај Хегелове *Логике* за разумевање и саме Марксове битно чињеничке, критичке и револуционарне дијалектичке научне и филозофске мисли, тако да, кад је већина другова у нашој групи наишла на непремостиве тешкоће у схватању управо дијалектичких елемената и момената у излагањима прве главе овог Марксовог дела, донели смо одлуку да сви прочитамо Хегелову *Логiku* и позабавимо се заједнички њеним дијалектичким категоријама и законитостима, па и њиховим „преокретањем“ и сагледавањем у самим материјалним чињеницама и процесима. То нам је однело неколико месеци рада, али се после тога лако одмицало у раду на *Капиталу*. Конкретније изношење нашега оригиналног проучавања и смиса основа историје социјализма на критичком тексту другог дела *Манифеста*, као и нашег проучавања дијалектике однела су и у нашем кружоку знатан број састанака.

Не мањи интерес су изазвала и изношења наших искустава у раду на проучавању политичке ситуације и практичном раду у фабрикама, школским и уличним групама организације Комунистичке омладине Француске, која су узели на себе пожаревачки медицинар Рада Вујовић и македонски економист Александар Петровић из села Кучевишта крај Скопља, који су у нашој сорбонској групи били, са драгим друговима, и посебно задужени овим радом. И ту су падали плуускови од питања и давана многа корисна обавештења.

После извештаја лионске и париске групе, дошли су са истим интересом и коришћу и извештаји осталих, свуда јаким и орних наших група од Страсбурга, преко Клермонферана, до Тулузе.

Али, поред ове размене теоријских знања и искустава, и даљег развоја нашег теоријског рада, две трећине времена рада на састанцима наших кружока протицале су у проучавању и обрађивању врло сложене и противуречне политичке ситуације у свету уопште, а у Француској и новој Југославији посебно. Али протицале су и у практичном раду и бризи о самом нашем незаборавном шумском самопослужном и самоуправном санаторијуму југословенских студената комуниста реконвалесцената шпанолског грипа, који су се морали бринути о свему, од кувања свога јутарњег „пореца“ или „јечмених пахуљица“ са жутиим војничким шећером за доручак до спасавања

својих другова које би њихови грудоболни процеси доводили и до ивице саме смрти. Ипак, не сећам се да је ико умро.

Да овде поменем, на пример, да је Драгиша Мишовић једном много закаснио на наш рани јутарњи састанак и стигао крајње измучена, више модра него жута лица, и, кад су сви скочили да га питају шта је са њим било, одговорио да са њим није ништа, али је његов „котеџ-колега“, његов нераздвојни друг, тад такође лионски медицинар, а иначе наш друг из Атенице Првослав Петронијевић, имао целе ноћи крволиптања и питао га „је ли то баш смрт“, а он, велики Драгиша, одговарао, помажући му, да „није док он, сâм болесник тако брзо и вешто буде мотао ту пуздру од својих плућа коју је са крвљу повраћао“ — па га, ето, смирио, спава и као да ништа није ни било.

И упркос оваквим часовима и бригама, наш шумски студентски комунистички санаторијум није никако, у своме самопрегору и неодступности, заборављао на своје спољне политичке обавезе и акције, па су се, на пример они париски другови који су били задужени за теоријски рад у париским радничким и школским групама Комунистичке омладине Француске искрадали предвече и одлазили на њихове већ заказане састанке, а и други су им се по потреби придруживали.

Позивани смо за организациону и техничку помоћ и од неких мањих штрајкова и штрајкача, а и непозвани ишли на демонстрације, и скоро сви учествовали у првој послератној првомајској манифестацији сазваној на Place de la Concorde, али чије стотине хиљада радника, које су клицале противу сваке интервенције у Совјетској Русији и хтеле да њихова поворка, супротно полицијској наредби, продефилира великим булеварима и мирно на крају одржи још два митинга, на Place de la Nation и Place de la Bastille, да покажу сву своју неодступну решеност и победоносну снагу. Тако се величанствена манифестација наставила невиђеном демонстрацијом. Али и завршила достојанственим митинзима, на којима су се, нарочито на Бастиљи, појавили и говорници који ће за коју годину стајати на челу нове Комунистичке партије Француске. Требало је проћи на великим булеварима и кордоне ескадрона драгона који су јуришали са исуканим сабљама, али безбројна оштра парчад заштитних бронзаних решетака око дрвећа на булеварима немилосрдно је са свих страна пљуштала по драгонима и њиховим разбеснелим коњима; драгони су под копита својих коња падали, а демонстрација незадрживо даље одмицала.

А кад је на митингу код Бастиље и последњи говор завршен и последње престале овације поводом последњих парола о првом мају, слободи рада и радничке класе, миру, напретку, демократији, социјализму и Совјетској Русији, наше групе из Шатнејске шуме су се, једна за другом, пожуриле на железницу источног париског предграђа и коначно у нашем још увек ратном санаторијуму били смо мирни и задовољни кад је било речено да смо се сви вратили, јер је било чврсто одлучено да нико не би смео ризиковати такве ситуације да буде ухапшен.

Међутим, нешто је ради неопходног санаторијумског спокоја било прећутано, што ће се сутрадан пред подне показати појавом тројице другова, на челу са Лабудом Кусовцем, искрвављене и главе и браде, који су се у гужви демонстрација изгубили и пали у руке полиције, па били одведени са бројним француским омладинцима у подруме париске Префектуре, где су са њима провели целу ноћ певајући револуционарне песме, а ујутру били легитимисани, пописани, изгрђени, пропуштени кроз „passage à tabac“, опет изгрђени и пуштени, да се поново нађу међу својим друговима, самокритички признају своју „свињарију што су допустили“ да падну у такав положај и да их замоле... да за казну прођу и њихов „passage à tabac“. Општи смех је дочекао ове последње речи шале, а њихови јунаци били од свих корпоративно у амбуланту одгурани да им се модрице и чворуге оперу и превију, уз опште весеље што смо чули да су се и сви француски и млади и стари радници и студенти у затвору и полицији одлично држали.

Ето у неколико карактеристичних црта и лика увек најдражег друга Драгише Мишовића у три мање позната периода нашег заједничког живота и људског израстања, па сам се на њима посебно и задржао.

Четврти, предреволюциони период Народног фронта је далеко познатији и о њему писали су и пишу већ многи другови носиоци и борци тога времена, па ћу ја то у оквиру овог написа само са две цртице још допунити.

На првом састанку у Београду иницијативног одбора Радничке партије (РП) као основног језгра широког масовног покрета Народног фронта Драгиша Мишовић је са искуством и жаром говорио, предвиђао и предлагао враћајући се на једну своју основну мисао као лајтмотив и њоме сликовито и завршавајући своју последњу реч у закључку дискусије, наиме да ће највећа тешкоћа бити у томе што се у покрету Народног фронта мора остати у јуришном поретку

„у стрелце“, па, ипак, масовно окупљати широки Народни фронт, а то се може само конкретно личним примером и на делу, држећи широке народне масе политички непрекидно мобилним и у акцији. Неко му је тад одвратио да то њему, који је увек спадао у најдраже и најпопуларније другове, неће бити тешко.

И заиста му није било тешко окупити и мобилисати у југозападној Србији и Чачку све, па, кад је било потребно, и мене из Македоније. Узео би, на пример, телефон и јављао ми: „Овде код нас љотићевци просули читаву кишу од брошура које су памфлет противу твоје књиге *Идеолошки сукоб демократије и фашизма*, грдна будалаштина и прилика да буду дотучени. Али сад нам је мали број примерака твоје књиге које имамо, него нам бар још неколико стотина пошљи и брзо и сигурно.“ А најбрже и најсигурније је било да сâм напуним кофере и стигнем пред Мишовићеву ординацију. А после тога да проведем целу незаборавну ноћ, ваљда са читавим градским чачанским народнофронтовским активом, у његовој ординацији и да ме на заједничком поласку на станицу за мој јутарњи воз Драгиша Мишовић упита: „Зар ти ово не личи на наш кружок у Шатнејској шуми?“ — и ја му одвратим питањем: „И на непроспаване ноћи са друговима око *Анти-Диринга* у мојој и твојој соби у нашој великој „Асторији“? — а он заврши опет питањем: „И на нашу прву чачанску првомајску манифестацију и наизменично придржавање не само дуге црвене заставе да се по земљи не вуче, него и транспарената, од којих је један носио чак и паролу: „Доле смртна казна.“

Тако сам, овде, покушао да у неколико речи кажем управо то што је било незаборавно, не само за нас двојицу, и у чему је он за све нас био и остао незаборавни увек најдражи друг Драгиша Мишовић.

«Современная Россия»... «Современная Россия»... «Современная Россия»...

«Современная Россия»... «Современная Россия»... «Современная Россия»...

«Современная Россия»... «Современная Россия»... «Современная Россия»...

«Современная Россия»... «Современная Россия»... «Современная Россия»...

«Современная Россия»... «Современная Россия»... «Современная Россия»...

«Современная Россия»... «Современная Россия»... «Современная Россия»...

«Современная Россия»... «Современная Россия»... «Современная Россия»...

«Современная Россия»... «Современная Россия»... «Современная Россия»...

«Современная Россия»... «Современная Россия»... «Современная Россия»...

Сл. 1. Др Драгиша Мишовић као ученик најстаријег разреда лицеја у месту Витре у Француској, јула 1916.

Сл. 2. Прво одељење матурантског течаја у Ници на дан почетка испита 17. августа 1917. испред хотела „Асторија“. Др Драгиша Мишовић, трећи у четвртном реду с лева на десно.

Сл. 3. Др Драгиша Мишовић (стоји) и Првослав Петронијевић из
Атенице, као ученици гимназије у Ници